

**ПОЛІСЕМІЧНІ ТА МОНОСЕМІЧНІ МОДЕЛІ ІМЕННИКА
З ДІЄСЛІВНОЮ МОДАЛЬНОСТЮ *WOLLEN*:
СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР ДЕКОДУВАННЯ
(на матеріалі німецькомовної художньої прози та преси)**

Дребет В. В.

доктор філологічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2824-793X>
ResearcherID: J-1005-2018

*Представлена робота є черговим етапом дослідження іменника у рамках певної дієслівної модальності. З лінгвосинергетичних позицій цього разу проаналізовано генерування іменникового змісту у співвіднесенні з модальною рамкою *wollen* у сучасних німецькомовних текстах художнього та публіцистичного стилів. Методологічно важливим у дослідженні є положення про те, що рушійним фактором мовного розвитку виступає синергетичний закон докладання найменших зусиль і збереження мовної енергії. В синергетичному розумінні автор статті проводить паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі у роботі розглянуто реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації. Запропонований у цій статті лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає, що мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм різної репрезентації іменника у синтаксичних конструкціях з різною дієслівною модальністю у німецькомовному просторі художньої прози та преси. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на лінгвосинергетичні моделі самоорганізації іменникового найменування згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне декодування семантичного обсягу полісемічних або моносемічних іменників у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовній художній прозі та пресі. Побудовані у такий спосіб синергетичні моделі доводять, що семантичні виміри як полісемічної, так моносемічної моделі іменника з дієслівною модальністю *wollen* знаходяться у напрямі прогресу, що дозволяє прогнозувати у подальшому їх оптимальний розвиток кодування та декодування у синергетичному циклі «порядок — хаос — порядок».*

Ключові слова: синергетичний вимір мінімізації зусиль, самоорганізація, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, лінгвосинергетична модель, декодування іменника, полісемічна/моносемічна модель, дієслівна модальність *wollen*.

POLYSEMIC AND MONOSEMIC MODELS OF THE NOUN WITH THE VERB MODALITY *WOLLEN*: THE SYNERGETIC DIMENSION OF DECODING

(on the basis of German-language fiction and press)

Drebet V. V.

Doctor of Philological Sciences, Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

The presented work is another stage in the study of the noun within a certain verb modality. From the linguosynergistic point of view, this time the article analyzes the generation of noun content in relation to the modal frame 'wollen' in modern German-language texts of literary and publicist styles. In this study methodologically important is the position that the synergetic law of making the least effort and conservation of language energy is the driving factor of language development. In a synergetic sense, the author of the article draws parallels between the dictionary as a representative of the linguistic generalization of the structured amount of knowledge of the learned extralinguistic reality and the mental lexicon, which is not an arbitrary accumulation of contributions, but constitutes a structured hierarchical system of such contributions. If lexical units in the synergetic sense and their meanings at the language level contain coded structured information, then in the same aspect the paper considers the implementation of the word in one of its meanings at the speech level as information decoding. The linguosynergistic format of the research proposed in this article assumes that language as a self-regulating system under the influence of external energy and information has developed a mechanism of different representations of nouns in syntactic constructions with different verbal modality in German-language fiction and press. The results obtained on the basis of the synergetic-quantitative approach are extrapolated to linguosynergistic models of self-organization of noun names according to the principle of minimization of efforts, which directs the human mental lexicon to optimal decoding of semantic volume of polysemic or monosemic nouns in relation to the verbal modality 'wollen' in German-language fiction and press. The synergistic models constructed in this way prove that the semantic dimensions of both polysemic and monosemic models of the noun with the verb modality 'wollen' are in the direction of progress, which allows us to prognosticate their optimal development of encoding and decoding in the synergistic cycle "order — chaos — order" in the future.

Key words: synergetic dimension of least effort, self-organization, human mental lexicon, linguosynergistics, linguosynergistic model, noun decoding, polysemic/monosemic model, verbal modality *wollen*.

Вступ. Вивчаючи мовні явища, неодмінно звертаємо увагу на принципи їх взаємоузгодження між собою на рівні мовлення. Мислення мовців протікає у межах певної мови, тому генерування думки передбачає, серед іншого, й взаємодію семантики слова та семантики речення, що скеровано у прагматичному відношенні на досягнення задумів мовців у процесі мовленнєвої діяльності. Зокрема, така взаємодія може підпорядковуватись й модальній природі змісту, закладеного у синтаксичні рамки. У пропонованій статті висвітлено ракурс вибудовування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у сучасній німецькій мові. Ця робота є черговим етапом нашого лінгвосинергетично скерованого дослідження реалізаційних можливостей полісемічного та моносемічного іменника у рамках певної дієслівної модальності. За допомогою статистичних методів обчислення запропоновано вивчити синергетику генерування іменникового змісту згідно з принципом мінімізації зусиль, що скерує ментальний лексикон людини на декодування оптимального інформаційно-семантичного обсягу моносемічних і полісемічних іменників з модальним дієсловом *wollen*. Реалізації іменників інтерпретовано як декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделі слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у текстах сучасної німецькомовної художньої прози та преси. Лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає у такому випадку, що саморегульовальна мовна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила такий механізм вираження модальності у німецькій мові, де іменник як один з аргументів або семантичних актантів виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відносини у модально-комунікативних рамках з дієсловом *wollen*.

Нові або по-новому досягнуті речі та явища з позамовної дійсності носії мови переважно фіксують субстантивною лексикою, тобто словами, що називають предмет, дію, явище, ознаку. Тому незаперечним є той факт, що інтерес мовознавців завжди був прикутий до іменника, Цю частину мови досліджено з найрізноманітніших позицій та у найрізноманітніших аспектах (див., напр., Кочерган, 1980, Maineke, 1996; Primus, 2012, Wellmann, 1991). Очевидною стала потреба поглибити знання про іменникову лексику у парадигмі лінгвосинергетичної теорії.

Передумовою тлумачення значення мовного знаку у руслі лінгвосинергетики став її розвиток як нової наукової парадигми (Домб-

рован, 2011, Селіванова, 2012), що дає можливість залучати квантитативні методи дослідження синергетичних процесів нелінійності, ієрархічності та динамічності розвитку мови (Altmann, 1991, Köhler, 1986), вивчати синергетичну циклічність розвитку внутрішньомовних і міжмовних омонімів (Кійко, 2015). Лінгвосинергетичний підхід стає все більш затребуваним для вивчення мовної самоорганізації та саморегуляції різних мовних аспектів (Gnatchuk 2018, Köhler 2005). Попри зростаючий інтерес до лінгвосинергетично скерованого вивчення оптимізації мовних процесів, ще й досі залишається актуальним питання щодо синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю у німецькомовних текстах художньої прози та преси за принципом мінімізації зусиль і збереження мовної енергії. Лінгвосинергетичний підхід із залученням квантитативних методів дослідження дає змогу об'єктивно проаналізувати на синхронічному зрізі результати саморегуляції й становлення семантичного обсягу полісемічних та моносемічних іменників з огляду на пройдений ними синергетичний цикл *порядок — хаос — порядок*, зокрема й у рамках вибудовування певного модального змісту, і в такий спосіб поповнити германське мовознавство новими знаннями про німецькомовну іменникову лексику.

Мета цієї розвідки полягає у вивченні дії синергетичного закону докладання найменших зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделей слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у сучасному німецькомовному просторі художньої прози та преси.

Методи дослідження. Для встановлення типу реалізованих номінацій на основі аналізу словникових визначень використано методи компонентного і контекстуального аналізу; для перевірки істинності та теоретичної значущості отриманих результатів — методику квантитативного аналізу (хі-квадрат). На підставі синергетично-квантитативного підходу потрібно було створити синергетичні моделі декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькій мові, теоретичним обґрунтуванням яких слугувало попереднє обчислення емпіричних величин з допомогою формули χ^2 (хі-квадрат). Мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає $\chi^2=3,84$, що свідчитиме про існуючий зв'язок між досліджуваними величинами з показником від 3,84 і більше (детальніше див. Дребет, 2017: 142 і далі). Відповідно, показники формули χ^2

кореспондували у нашому випадку з конструкціями синергетичних моделей. Це інтерпретувалось як критично значимий показник відповідності кількості контекстуальних реалізацій синергетичному закону мінімізації зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної або моносемічної моделі іменника у форматі дієслівної модальності *wollen*. Крива з позитивним показником у напрямку плюс буде інтерпретуватись у наших моделях як відповідність синергетичному закону збереження зусиль у мові, а з негативним показником у напрямку мінус — як невідповідність.

Результати та обговорення. При розгляді комунікативної дії слід враховувати те, як співіснують між собою значення слів, як з окремих значень виразів утворюється значення і зміст речення. В лінгвістичних дослідженнях традиційним стало розуміння змісту речення як єдності складу пропозиції/вислову зі складом прагматики / дії (Polenz, 2012: 93). Комунікативна дія входить до мовної компетенції, котрій належить «вміння творця вербальних висловлювань переносити свої думки та наміри у мовні структури (зняття коду)» (Rüschel, 1975: 14). Сформована семантична валентність дозволяє мовному знаку поєднувати певний код одного зі своїх актуалізованих значень з інформаційним кодом інших слів на рівні мовлення і у такий спосіб генерувати зміст речення. У цьому відношенні мовознавці звертають увагу на мовну домовленість: «Те, що означає висловлювання у певній мові, пов'язано з рамками того, яке розуміння вкладають у нього мовці конкретної мови (мовна конвенція). З іншого боку, те, яке розуміння вони вкладають у мовний вираз, тобто що вони хочуть повідомити у плані змісту, вони вивчають через досвід того, що висловлювання означає або може означати у певній мові» (Brandt, Dietrich, Schön; 2012: 2). Іншими словами, контекст «розкодовує» наміри, знання, думки емоції та почуття мовців та авторів з допомогою семантично-синтаксичних утворень згідно з викристалізованими правилами мовного логіцизму. Мовний логіцизм відстоюють з міркувань логічних репрезентацій у мові.

Б. Ю. Фішер проводить думку за розгляд речення з погляду логіки наступним чином: «Логічна репрезентація значень передбачає, що наявною є мова логіки, в якій можна репрезентувати значення... З урахуванням формальних ознак синтаксичних структур можна показати, які синтаксичні відношення між якими складовими одиницями існують. З іншого боку, синтаксичні відношення визначають, у

який спосіб значення залучених складників можуть поєднуватись зі значеннями інших складових одиниць» (Fischer, 1981: XII, XX). У результаті таких спостережень автор доходить висновку, що синтаксичні структури виступають як теоретичні конструкти, в яких «кодуються» необхідні інформації для певної мети (пор. Fischer, 1981: 61–62). З позицій лінгвосинергетики це означає, що закодована інформація з певним прагматичним змістом репрезентується для декодування на мовленнєвому рівні. Автор письмового чи усного тексту з певною інформацією прагне досягнути свого ефекту з найменшою затратою зусиль, а читач чи слухач сподівається сприйняти й опрацювати цю інформацію з якомога меншою затратою енергії. З позицій лінгвосинергетики це доцільно зіставити зі синергетичним законом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне досягнення результату з мінімальними затратами. Для такої прагматичної мети мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм модальних відношень, Тому і згадані вище логічні репрезентації значень у синтаксичних структурах включають у себе модальні відношення контексту.

Можна говорити про те, що мовленнєвий контекст виконує прагматичну функцію, спрямовану поміж іншого на вираження модальності. Прагматичний зміст висловлювання проявляється через модальність, виражену семантикою слів і речень, яка функціонує за законами, утвореними мовою як саморегульовальною у синергетичному розумінні системою, і, таким чином, проявляє мовний логіцизм такої самоорганізації. І це жодним чином не заперечує людського фактору створення модальних відношень. Саме тому В. Козловський вказує на те, що структурний зміст речення має суб'єктивну основу зародження (Козловський, 2008: 323), наголошуючи тим самим на ролі людського фактору при утворенні синтаксичних структур речень з різним лексичним наповненням.

Мовленнєва дія проходить за відповідними прагматичними правилами, а тому прагматичність і модальність текстів вибудовуються з речень різних синтаксичних структур та різних лексем. У цьому відношенні Е. Майнеке робить висновок, що термін „прагматика“ у розумінні Ч. Морріса є основою науки про вибір слів, утворення речень та складання текстів згідно з параметрами мовленнєвої ситуації (пор. Mainek, 1996: 104). Тому у сучасних дослідженнях семантика виходить за межі слова і стає все більш «прагматичною».

Значення слова представляють собою відкриті і динамічні структури. Отримані знання з часом інтегруються у нові відношення предметно-практичної і комунікативної діяльності людського суспільства. Логічним буде припустити, що у такому розумінні значення слова можуть інтегруватись у контекст залежно від його модального змісту. Те, що модальність є способом вираження ставлення мовця до змісту висловлювання, а зміст речення має суб'єктивну основу зародження, не заперечує синергетичного принципу оптимізації і мінімізації зусиль у процесі висловлювання. Навпаки, людська поведінка як антропологічна константа підсвідомо керується встановленою системою вираження модальності у мові. Отож вважаємо, що під час генерування модального змісту речення також потрібно враховувати дію синергетичного закону оптимальної затрати зусиль, що проявляє мовний логіцизм оперування прагматичним складом модальності відповідних мовних знаків у контексті висловлювання.

Модальність змісту виражається модальними дієсловами як лексичними засобами мови. Г. Гельбіг та Й. Буша характеризують модальність як спосіб утворення відношень між суб'єктом речення та дією, яка виражена в інфінітиві (можливість, необхідність, дозвіл, заборона, бажання і т. д.), при цьому вони звертають увагу на те, що модальність, крім цього, означає спосіб, як мовець відноситься до позначуваного процесу, передусім, його оцінку реальності цього процесу (припущення або чуже ствердження), і якщо модальні дієслова виконують першу функцію, то йдеться про модальні дієслова з об'єктивною модальністю, якщо вони вживаються у другій функції, то маємо суб'єктивну модальність (Helbig, Buscha, 1996: 131).

Отож доцільним буде вивчити реалізації іменникової лексики у рамках певної дієслівної модальності. Іменник у семантичному представленні виступає тут одним з аргументів або семантичних актантів, який виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відношення, формуючи модально-комунікативну рамку. Тому іменники як семантичні актанти у поєднанні з модальними дієсловами тим чи тим чином спрямовані на досягнення певних інтенцій авторів текстів художньої прози та преси, чи то імпліцитних, чи то експліцитних. Синергетичний принцип збереження мовної енергії та докладання найменших зусиль у цьому випадку передбачає, що ментальний лексикон людини буде оптимально скеровано на декодування й опрацювання інформаційно-іменникового змісту з від-

повідним семантичним обсягом у рамках вибудовування модального змісту як для вираження відношень між суб'єктом речення та дією, так і для вираження суб'єктом або мовцем його оцінки реальності при описі відношень, подій та ситуацій, предметів та явищ у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Представлена робота є черговим етапом дослідження іменника у рамках семи типів дієслівної модальності *können, dürfen, mögen, müssen, sollen, wollen, lassen*. На представленому тут п'ятому етапі пропонуємо проаналізувати декодування та трансформацію семантичного обсягу декодованої інформації полісемічної та моносемічної моделей іменника у синтаксичних рамках, де об'єктивна чи суб'єктивна модальність виражена модальним дієсловом *wollen*. У такий спосіб отримуємо можливість подивитись на вираження модального змісту з позицій синергетичного закону мінімізації зусиль у сучасній німецькомовній художній прозі та пресі.

З огляду на універсальний характер полісемії, сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів у структурі іменника утворює ієрархічні відношення на мовному рівні між його головним та похідним значеннями. Людина звертається до слів та їх значень для потреб комунікації, внаслідок чого активуються знання, акумульовані пам'яттю. Пам'ять виступає у ролі ментального лексикону людини. С. Лебнер пише про те, що «лексеми утворюють лексикон мови, велетенську комплексну структуру у головах мовців» (Löbner, 2015: 48). З позицій когнітивізму ментальний лексикон не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків (Schwarz, 1996: 126). Подібним чином значення слова ми трактуємо з синергетичних позицій вслід за А. В. Колмогоровою як відкриту структуру знань і досвіду, співвідносну з іншими структурами знань (пор. Дребет, 2017: 57). Тому вважаємо, що у синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесенень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесенень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в

цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

Американський лінгвіст Дж. Ціпф екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову (Zipf, 1949: 255). Виходячи з цього положення стосовно, потрібно перевірити дію синергетичного принципу економії зусиль під час декодування семантичного обсягу іменника у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси. Головні номінації корелюють із реалізацією головного значення слова, а похідні — з похідними значеннями. Окрім цього, на рівні мовлення також відбуватиметься реалізація іменників, які на рівні мови є моносемічними і, таким чином, представлятимуть реалізацію номінацій моносемічного іменникового потенціалу.

Висунута в роботі **гіпотеза** передбачала, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *wollen* в сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше повинно скеровувати ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Матеріалом для дослідження модальних характеристик речення та відповідних іменникових реалізацій стали прозові твори німецьких, австрійських і швейцарських письменників та інтернет-видання німецької, австрійської та швейцарської преси. Для встановлення реалізацій багатозначного іменника у ролі головних і похідних номінацій та реалізації номінацій моносемічного іменника у синтаксичних рамках з певною дієслівною модальністю досліджуваної німецькомовної художньої преси і прози ми здійснювали компонентний аналіз значення іменника на основі трьох авторитетних тлумачних словників *Duden* (<https://www.duden.de>), *Wahrig* (Wahrig, 2007) і *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, скорочено *DWDS* (<http://www.dwds.de>). Наша процедура інтерпретації кінцевих даних зводиться не до підрахунку різної кількості значень слова у трьох словниках, а до порівняльного компонентного аналізу й отримання даних про головну номінацію як про головне значення слова і про похідну номінацію,

яка може охоплювати різну кількість похідних значень слова у трьох словниках. За кінцеві дані про належність до певного типу номінацій вважались дефініції, що співпадали у принаймні у двох з трьох словників.

Таким чином, на цьому етапі дослідження у рамках дієслівної модальності *wollen* отримано 3295 іменників з німецькомовної преси і 3269 іменників з німецькомовної художньої прози. Відповідно, це склало 6564 реалізації з поміж усіх 40000 реалізацій іменників з різними типами дієслівної модальності у німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Іменники у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній пресі. Наприклад:

1) „*Wer andere Aufgaben finanzieren will, soll klar sagen, dass er eine neue Steuer will, sagte Brüderle weiter*“ (Der Soli-Zuschlag wird ein Fall für die Gerichte: <http://www.welt.de>).

У наведеному реченні іменниковий зміст синтаксичних рамок з модальним дієсловом *wollen* спочатку генерується іменником *Aufgaben* у ролі похідної номінації: **die Aufgabe — 2.a)** *etwas, was jemandem zu tun aufgegeben ist; Auftrag, Obliegenheit* (Duden); **die Aufgabe — 2.b)** *Arbeit, die ausgeführt werden muss, Auftrag* (DWDS). Другий іменник *Steuer* завершує іменниковий зміст цих синтаксичних рамок у ролі головної номінації: **die Steuer — 1.** *bestimmter Teil des Lohns, Einkommens oder Vermögens, der an den Staat abgeführt werden muss* (Duden); **die Steuer — 1.** *gesetzlich festgelegte, obligatorische Abgabe, die an den Staat abzuführen ist* (DWDS).

Отож з погляду лінгвосинергетики зіставлення іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності з дієсловом *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку декодування семантичного потенціалу, рівномірно активованого головними і похідними номінаціями полісемічної моделі іменника. Декодування семантичного потенціалу моносемічної моделі при найменуванні іменникових змістів мовою преси у розглянутій модальній рамці відсутнє;

2) „*Ich will lieber meinem Ehrgeiz entsagen, weniger Lärm machen, weniger Erfolg haben, als mein Nervensystem in Gefahr bringen*“ (Sigmund Freud: Egomane, der durch Zufall Seelenforscher wurde: <http://www.profil.at>).

У наведеному реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *wollen* генерується спочатку моносемічним імен-

ником *Ehrgeiz*: **der Ehrgeiz** — *starkes oder übertriebenes Streben nach Erfolg u. Ehren* (Duden); **der Ehrgeiz** — *das Streben, vorwärtszukommen* (Wahrig); **der Ehrgeiz** — *starker Wunsch, sich vor anderen auszuzeichnen, Streben nach Ehren* (DWDS). Іменник *Lärm* розвиває подальший іменниковий зміст у ролі похідної номінації: **der Lärm** — 2. (umgangssprachlich, übertragen) *Aufsehen, Gerede, Geschrei* (DWDS); **der Lärm** — 2. *Geschrei* (Wahrig). Наступні три іменники *Erfolg*, *Nervensystem* і *Gefahr* є моносемічними, тобто у подальшому іменниковий зміст генерується виключно моносемічним словниковим потенціалом: **der Erfolg** — *positives Ergebnis einer Bemühung; Eintreten einer beabsichtigten, erstrebten Wirkung* (Duden); **der Erfolg** — *Eintritt einer beabsichtigten, angestrebten Wirkung, positives Ergebnis* (DWDS); **das Nervensystem** — *Nerven[gewebe] als funktionelle Einheit* (Duden); **das Nervensystem** — *Gesamtheit der Nervenzellen, Nervenfasern und Nervenstränge* (DWDS); **das Nervensystem** — *Gesamtheit der Nervenzellen des menschlichen Körpers oder eines Tierkörpers* (Wahrig); **die Gefahr** — *Möglichkeit, dass jemandem etwas zustößt, dass ein Schaden eintritt; drohendes Unheil* (Duden); **die Gefahr** — *drohendes Unheil; Risiko* (DWDS); **die Gefahr** — *drohender Schaden, drohendes Unheil* (Wahrig).

Отож у поданому вище реченні з модальним дієсловом *wollen* чотири іменники з п'ятьох представляють реалізацію моносемічного потенціалу і лише один іменник є реалізацією похідної номінації полісемічного слова. З погляду лінгвосинергетики можна констатувати, що у співвіднесенні іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію абсолютно домінує декодування номінацій моносемічної моделі слова. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлена лише активацією похідної номінації при вираженні відповідного іменникового змісту речення мовою преси. Активація головної номінації полісемічної моделі іменника у цій модальній рамці відсутня;

3) „*Energieminister Silvan Schalom sagte im öffentlichen Rundfunk, die Regierung wolle keine militärische „Eskalation mit Syrien provozieren“, auch wenn sie nicht zulassen könne, dass strategische Waffen an die libanesisische Hisbollah gelangen*“ (Assad droht Israel: <http://www.spiegel.de>).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *wollen* спочатку генерується іменником *Regierung* у ролі похідної номінації: **die Regierung** — 2. *oberstes Organ ei-*

nes Staates, eines Landes, das die richtunggebenden und leitenden Funktionen ausübt; Gesamtheit der Personen, die einen Staat, ein Land regieren (Duden); **die Regierung** — 2. oberste staatliche Behörde, deren Mitglieder den Staat leiten (Wahrig). Наступний іменник *Eskalation* представляє у представленій синтаксичній рамці реалізацію моносемічного словникового потенціалу: **die Eskalation** — *schrittweise Steigerung, (bes.) Vergrößerung des Einsatzes in einem militärischen Konflikt* (Wahrig); **die Eskalation** — *stufenweises Vorantreiben eines Vorganges, Geschehens, besonders im politischen, militärischen Bereich* (DWDS).

Отож у наведеній синтаксичній рамці з дієсловом *wollen* ми спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій однаковою мірою: один іменник реалізується у похідному значенні полісемічного слова, тобто виступає у ролі похідної номінації, а другий представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу. З лінгвосинергетичного погляду констатуємо, що зіставлення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та похідною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою преси. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі головна номінація полісемічної моделі іменника, у наведеній модальній рамці відсутнє.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній пресі зафіксовано 3295 реалізацій, 1442 з яких належать моносемічним іменникам, 970 реалізацій представляють головні номінації та 883 — похідні. Створена на основі показників хі-квадрат синергетична модель декодування рисунка 1 демонструє, що крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула найвищої точки 132,19 у напрямку плюс, крива семантичного декодування похідних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 60,77, а крива декодування семантики моносемічної моделі іменника опустилася у напрямку плюс до найнижчої точки 24,09 (див. рис. 1).

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *wollen* у німецькомовній пресі синергетичний цикл реалізацій

іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантичного потенціалу, активованого головними номінаціями полісемічної моделі слова, хоча у кількісному відношенні моносемічні іменники займають першість. Криві декодування семантичного потенціалу, оптимальніше активованого спочатку похідними номінаціями полісемічної моделі, а потім і семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю іменника, не сягають висоти декодування семантики головних номінацій, проте їх дія у напрямку плюс також свідчить на користь цього синергетичного закону.

Рис. 1. Синергетична модель семантичного декодування іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовній пресі

З позицій лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *wollen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням дистанціювання мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ, оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій полісемічних і моносемічних моделей слова і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданий модальній рамці у німецькомовних текстах публіцистичного стилю.

Декодування семантичного обсягу іменників у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній художній прозі.
Наприклад:

4) „*Er will sie als ein unfassbares, durch kein Urteil dingfest zu machendes Wesen gekannt haben*“ (Grass, 2004: 99).

У наведеному вище реченні з модальним дієсловом *wollen* іменник *Urteil* реалізується у своєму головному значенні, тобто генерує іменниковий зміст модальної рамки у ролі головної номінації: **der Urteil** — 1. (Rechtssprache) (im Zivil— oder Strafprozess) richterliche Entscheidung, die einen Rechtsstreit in einer Instanz ganz od. teilweise abschließt (Duden); **der Urteil** — 1. richterlicher Entscheid im Zivilprozess oder Strafprozess, der den endgültigen oder teilweisen Abschluss eines gerichtlichen Verfahrens bildet (DWDS); **der Urteil** — 1. (Rechtswesen) Entscheidung des Richters im Prozess, Richterspruch (Wahrig). Іменник *Wesen* реалізується вже у похідному значенні, тобто генерує зміст у ролі похідної номінації: **das Wesen** — 3.b) Mensch (als Geschöpf, Lebewesen) (Duden); **das Wesen** — 4. Mensch (DWDS); **das Wesen** — 2. Mensch (Wahrig).

Отож з погляду лінгвосинергетики співвіднесення іменникового складу з вибудовуванням суб'єктивної модальності з дієсловом *wollen* для вираження дистанціюванні мовця від твердження певної особи про описаний стан справ демонструє у цьому випадку декодування семантичного потенціалу, рівномірно активованого головними і похідними номінаціями полісемічної моделі іменника. Декодування семантичного потенціалу моносемічної моделі при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози у проаналізованій модальній рамці відсутнє;

5) „*Der Freitag will Hochzeitstag sein*“ (Lenz, 1981: 271).

Іменниковий зміст наведеного вище речення з модальним дієсловом *wollen* генерується моносемічними іменниками *Freitag* і *Hochzeitstag*: **der Freitag** — fünfter Tag der mit Montag beginnenden Woche (Duden); **der Freitag** — fünfter Arbeitstag der Woche (DWDS); **der Freitag** — fünfter Tag der Woche (Wahrig). **der Hochzeitstag** — a) Tag, an dem die Hochzeit stattfindet (Duden); **der Hochzeitstag** — Tag, an dem die Hochzeit stattfindet (DWDS); **der Hochzeitstag** — Tag, Jahrestag der Eheschließung (Wahrig).

Отож з позицій лінгвосинергетики зіставлення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку декодування семантичного

потенціалу виключно моносемічними моделями слова. Декодування семантичного потенціалу полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози у представлений модальній рамці відсутнє;

6) „*Andererseits war eine lange Liste von Gratulanten zugleich auch eine lange Liste von Leuten, die allenfalls bereit waren, ihren Namen für die Liste herzugeben, aber keinesfalls einen Beitrag für die Festschrift schreiben wollten*“ (Treichel, 2001: 90).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *wollen* спочатку генерується іменником *Beitrag* у ролі похідної номінації: **der Beitrag** — 3. a) *Aufsatz, Artikel in einer Zeitung, Zeitschrift oder in einem Sammelband verschiedener Autoren* (Duden); **der Beitrag** — 3. *Artikel, Aufsatz* (Wahrig). Іменник *Festschrift* представляє у цій синтаксичній рамці реалізацію моносемічного потенціалу: **die Festschrift** — *aus mehreren, von verschiedenen Autoren verfassten Beiträgen bestehende Veröffentlichung, die zu einem Jubiläum herausgegeben wird* (Duden); **die Festschrift** — *Sammelband, der aus einem festlichen Anlass zusammengestellt und herausgegeben wird* (DWDS); **die Festschrift** — *Sammlung von Aufsätzen od. Einzeldarstellungen zu Ehren einer Persönlichkeit od. eines Ereignisses* (Wahrig).

Отож у наведеній синтаксичній рамці з дієсловом *wollen* спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій однаковою мірою: один іменник реалізується у похідному значенні полісемічного слова, тобто виступає у ролі похідної номінації, а другий представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу. З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що співвіднесення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та похідною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі головна номінація полісемічної моделі іменника, у проаналізованій модальній рамці відсутнє.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній художній прозі зафіксовано 3269 реалізацій, 1631 з яких належить до головної номінації, 996 реалізацій належить моносемічним іменникам і 642 реалізації представляють похідні номінації.

Синергетична модель рисунка 2 демонструє, що крива семантичного декодування головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула найвищої точки 184,92 у напрямку плюс, крива семантичного декодування моносемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 128,2, а крива декодування семантики похідних номінацій полісемічної моделі іменника опустилася у напрямку плюс до найнижчої точки 6,99:

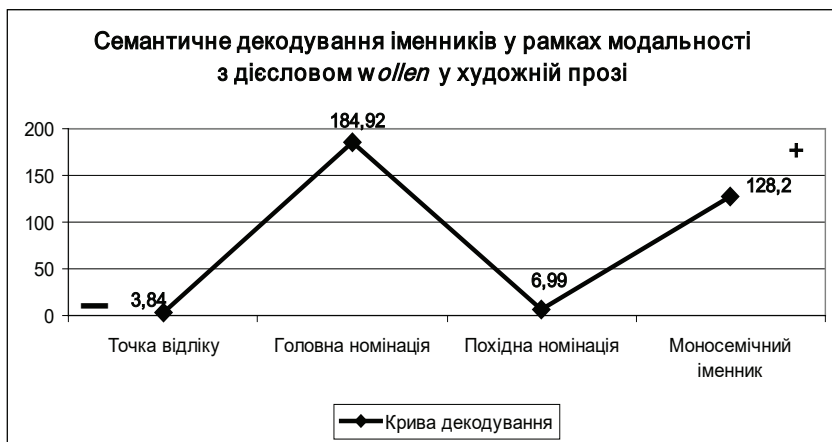

Рис. 2. Синергетична модель семантичного декодування іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовній художній прозі

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *wollen* у німецькомовній художній прозі синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантичного потенціалу, активованого головними номінаціями полісемічної моделі слова. Криві декодування семантичного потенціалу, оптимальніше активованого спочатку номінаціями моносемічної моделі іменника, а потім і семантичного потенціалу, активованого похідними номінаціями полісемічної моделі, не сягають висоти декодування семантики головних номінацій, проте їх дія у напрямку плюс також свідчить на користь задіяного синергетичного закону.

З позицій лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *wollen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням дистанціювання мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ, оптимально скерує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій полісемічних і моносемічних моделей слова і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданий модальній рамці у німецькомовних текстах художнього стилю.

Висновки. У результаті дослідження синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовних текстах художньої прози та преси ми дійшли наступних висновків:

1) у німецькомовних текстах публіцистичного стилю ієрархія семантичного декодування 1) *головна номінація* — 2) *похідна номінація* — 3) *моно* з лінгвосинергетичного погляду свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *wollen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням дистанціювання мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ;

2) у німецькомовних текстах художнього стилю ієрархія семантичного декодування 1) *головна номінація* — 2) *моно* — 3) *похідна номінація* з погляду лінгвосинергетики свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *wollen* для вираження об'єктивної модальності у значенні наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні дистанціюванні мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ;

3) синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові скерував на сьогодні такий семантичний вимір полісемічних імен-

ників, який як у німецькомовній пресі, так і у німецькомовній художній прозі найоптимальніше відповідає потребам вибудовування іменникового змісту у рамках *wollen*-модальності завдяки механізму семантичного декодування найближчої відстані головних значень із ієрархічної структури багатозначного слова.

У підсумку можна констатувати, що у досліджених нами текстах німецькомовної художньої прози та преси семантичні виміри полісемічної та моносемічної моделі іменника з дієслівною модальністю *wollen* знаходяться у напрямі прогресу, що дозволяє прогнозувати у подальшому їх оптимальний розвиток кодування та декодування у синергетичному циклі *порядок — хаос — порядок*.

Висунута у роботі **гіпотеза** підтверджує, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *wollen* в сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше повинно скеровувати ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Перспективами дослідження є вивчення декодування семантичного обсягу іменника у рамках інших типів дієслівної модальності, що дасть змогу отримати цілісну картину про функціонування іменника як одного з аргументів або семантичних актантів у модальних рамках німецької мови. Залучення статистичних методів дослідження, моделювання можливого переструктурування семантичного обсягу слова дозволить теоретично обґрунтовувати і прогнозувати становлення та самоорганізацію полісемічної та моносемічної моделей іменника у синергетичному циклі *порядок — хаос — порядок*, скерованого на мінімізацію зусиль та збереження мовної енергії.

Список літератури

- Домброван Т. І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 26. С. 51–58.
- Дребет В. В. Іменник у сучасній німецькій мові: семантика, синтагматика, парадигматика (лінгвосинергетичний підхід) / дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 — Германські мови». Одеса, 2017. 510 с.

Кійко С. В. Мовна і міжмовна омонімія в німецько-українських паралелях: лінгвосинергетичний аспект / дис.... докт. філол. наук: 10.02.04 — Германські мови, 10.02.15 — Загальне мовознавство. Чернівці, 2015. 509 с..

Козловський В. Семантичний і прагматичний аспекти речення (на матеріалі сучасної німецької мови). *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В. В. Левицького: Збірник наукових праць*. Чернівці: Книги — XXI, 2008. С. 323–326.

Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів: Вища школа, 1980. 184 с.

Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія Полтава: Довкілля-К, 2012. 844 с.
Altmann G. Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag, 1991. S. 33–46.

Assad droht Israel. URL: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/assad-kuendigt-antwort-auf-israelische-angriffe-an-a-902918.html>

Brandt P. Dietrich R.-A., Schön G. Sprachwissenschaft. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2012. 329 S.

Der Soli-Zuschlag wird ein Fall für die Gerichte. URL: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article118326357/Der-Soli-Zuschlag-wird-ein-Fall-fuer-die-Gerichte.html>

Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
Duden Onlinewörterbuch. URL: <https://www.duden.de>

Fischer B. J. Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1981. 311 S.

Gnatchuk H. Die Bildung der Theorie über englische Komposita: Hochschulschrift. Trier: Universität Trier, 2018. 115 S.

Grass G. Im Krebsgang. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004. 216 S.

Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 1996. 736 S.

Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1986. 200 S.

Köhler, R. Synergetic linguistics. In: *Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch* / hrsg. von Köhler, R., Altmann, G., Piotrowski, R. G. Berlin: Walter de Gruyter, 2005. Nr. 27. P. 760–774.

Lenz S. Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. 655 S.

Löbner S. Semantik: Eine Einführung. 2., aktualisierte und stark erweiterte Aufl. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2015. 462 S.

Maineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1996. 496 S.

Polenz P. Deutsche Satzsemantik. 3. Aufl. Berlin—New York: Walter de Gruyter, 2012. 389 S.

Primus B. Semantische Rollen. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER. 2012. 99 S.

Rüschel U. Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag, 1975. 172 S.

Schwarz-Friesel M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarbeitete Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag, 1996. 238 S.

Sigmund Freud: Egomane, der durch Zufall Seelenforscher wurde. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361452/sigmund-freud-egomane-zufall-seelenforscher>

Trreichel H.-U. Tristanakkord. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2001. 237 S.

Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag, 2007.

Wellmann H. Morphologie der Substantivkomposita. *Deutsche Wortbildung 4: Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen I). Sprache der Gegenwart*. Hrsg. vom Institut für deutsche Sprache. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991. Bd. 79. S. 3–111.

Zipf G. K. Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison–Wesley, 1949. 573 p.

References

Altmann G. (1991) Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag. S. 33–46.

Assad droht Israel. URL: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/assad-kuen-digt-antwort-auf-israelische-angriffe-an-a-902918.html>

Brandt P. Dietrich R.-A., Schön G. (2012) Sprachwissenschaft. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag.

Der Soli-Zuschlag wird ein Fall für die Gerichte. URL: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article118326357/Der-Soli-Zuschlag-wird-ein-Fall-fuer-die-Gerichte.html>

Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>

Dombrovan T. I. (2011) Aktualizatsiia synerhetychnoho pidkходу v suchasnykh linhvistychnykh doslidzhenniakh. In *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii*. Odesa: Feniks. Vyp. 26. S. 51–58.

Drebet V. V. (2017) Imennyyk u suchasnyy nimetskii movi: semantyka, syntahmatyka, paradyhmatyka (linhvosynerhetychnyy pidkhid) / dys. ... dokt. filol. nauk: 10.02.04 — Hermanski movy». Odesa.

Kiiko S. V. (2015) Movna i mizhmovna omonimii v nimetsko-ukrainskykh paraleliakh: linhvosynerhetychnyy aspekt / dys.... dokt. filol. nauk: 10.02.04 — Hermanski movy, 10.02.15 — Zahalne movoznavstvo. Chernivtsi.

Duden Onlinewörterbuch. URL: <https://www.duden.de>

Fischer B. J. (1981) Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Gnatchuk H. (2018) Die Bildung der Theorie über englische Komposita: Hochschulschrift. Trier: Universität Trier.

- Grass G. (2004) Im Krebsgang. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Helbig G., Buscha J. (1996) Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie.
- Kocherhan M. P. (1980) Slovo i kontekst (Leksychna spoluchuvani i znachennia slova). Lviv: Vyshcha shkola.
- Köhler R. (1986) Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer.
- Köhler, R. (2005) Synergetic linguistics. In: *Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch* / hrsg. von Köhler, R., Altmann, G., Piotrowski, R. G. Berlin: Walter de Gruyter. Nr. 27. P. 760–774.
- Kozlovskyi V. (2008) Semantychnyi i prahmatychnyi aspekty rechennia (na materialy suchasnoi nimetskoi movy). In *Problemy zahalnoho, hermanskoho ta slov'ianskoho movoznavstva. Do 70-richchia profesora V. V. Levytskoho: Zbirnyk naukovykh prats*. Chernivtsi: Knyhy — XXI. S. 323–326.
- Lenz S. (1981) Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Löbner S. (2015) Semantik: Eine Einführung. 2., aktualisierte und stark erweiterte Aufl. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Maineke E. (1996) Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Polenz P. (2012) Deutsche Satzsemantik. 3. Aufl. Berlin—New York: Walter de Gruyter.
- Primus B. (2012) Semantische Rollen. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Rüschel U. (1975) Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Schwarz-Friesel M. (1996) Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarbeitete Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag.
- Selivanova O. O. (2012) Linhvistychna entsyklopediia Poltava: Dovkillia-K.
- Sigmund Freud: Egomane, der durch Zufall Seelenforscher wurde. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361452/sigmund-freud-egomane-zufall-seelenforscher>
- Treichel H.-U. (2001) Tristanakkord. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Wahrig Digital. (2007) Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag.
- Wellmann H. (1991) Morphologie der Substantivkomposita. *Deutsche Wortbildung 4: Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen I). Sprache der Gegenwart*. Hrsg. vom Institut für deutsche Sprache. Berlin, New York: Walter de Gruyter. Bd. 79. S. 3–111.
- Zipf G. K. (1949) Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison—Wesley.